

Plotka z perspektywy interakcji językowej

Gossip from the perspective of language interaction

Ewa Boksa

UNIWERSYTET JANA KOCHANOWSKIEGO W KIELCACH

Justyna Kołodziejczyk

UNIWERSYTET JANA KOCHANOWSKIEGO W KIELCACH

Słowa kluczowe

plotka, interakcja językowa

Keywords

gossip, language interaction

Abstrakt

W niniejszym artykule koncentrujemy się na językowej konstrukcji plotki oraz jej wpływie na kształtowanie opinii społecznej. Poczynione obserwacje w kontekście języka dorosłych w wieku 19-24 lat pokazują, że plotki oprócz negatywnych skutków, wpływają pozytywnie na grupę społeczną, ponieważ stanowią podstawę samodoskonalenia i regulacji własnych zachowań w grupie. Metodologiczną podstawą analizy językoznawczej w naszych rozważaniach jest teoria interakcji językowej.

Abstract

In this article, we focus on the linguistic structure of gossip and its impact on shaping public opinion. The studies of the language used by adults aged 19-24 show that rumours, apart from negative effects, have a positive impact on the social group, as they form the basis for self-improvement and also have impact on behaviour within a group. The methodological basis of linguistic analysis used in our research is the theory of linguistic interaction.

Plotka z perspektywy interakcji językowej

Wprowadzenie

Postrzeganie jednostki przez pryzmat tego, co i jak mówią o niej inni, stanowi ważną kwestię socjolingwistyczną i kulturową. Nasuwa się jednak pytanie, na ile taka ocena zewnętrzna, środowiskowa jest obiektywna i czy nie jest przypadkiem wypadkową wzorców, które narzuca na czyjś temat określona grupa społeczna. W niniejszym artykule skoncentrujemy się na językowej konstrukcji plotki oraz jej wpływie na kształtowanie opinii społecznej. Poczynione obserwacje w kontekście języka dorosłych w wieku 19–24 lat pokazują, że plotki, oprócz negatywnych skutków, wpływają pozytywnie na grupę społeczną, ponieważ stanowią podstawę samodoskonalenia i regulacji własnych zachowań w grupie. Metodologiczną podstawą analizy językoznawczej w naszych rozważaniach jest teoria interakcji językowej.

Interakcja – wyjaśnienie terminologiczne

Interakcja to układ dwu przylegających się do siebie procesów: procesu nadawania znaczeń zachowaniom ludzkim oraz procesu dostosowywania własnych zachowań członków grupy społecznej. Proces nadawania znaczeń zachowaniom własnym i zachowaniom innych uczestników grupy społecznej w warunkach biologicznej i społecznej normy funkcjonowania człowieka dokonuje się przez język. Sposób postrzegania świata niesiony przez język jest ludziom narzucony. Proces zdobywania języka jest więc jednocześnie procesem determinującym reguły oglądu świata¹. Teoria interakcji musi więc uwzględnić rolę języka w dwóch perspektywach. Pierwsza z nich dotyczy organizowania sensu w umysłach ludzkich, druga wiąże się z organizowaniem przekazu (czyli przenoszeniem znaczeń z jednego umysłu do innych). Język przez leksykę i kategorie gramatyczne porządkuje w określony sposób wiedzę w umysłach ludzkich. Nawyki językowe naszej społeczności z góry zakładają dokonywanie określonych wyborów i interpretacji².

¹ Zob. S. Grabias, *Interakcja językowa i jej uwarunkowania. Perspektywa lingwistyczna*, [w:] *Bariery i pomosty w komunikacji językowej Polaków*, red. J. Bartmiński, U. Majer-Baranowska, Lublin 2005, s. 20.

² Zob. ibidem, s. 23.

Język w organizowaniu przekazu

Abyśmy mogli zachowaniom ludzkim nadawać znaczenia, muszą być one rozpoznawane, czyli przebiegać według reguł znanych uczestnikom życia społecznego. Zachowania człowieka dokonują się w trzech sferach rzeczywistości: biologicznej, społecznej i psychicznej. Zachowanie w procesie interakcji jest sygnałem, jeśli odbiorca potrafi nadać mu sens (warunek zaistnienia kompetencji komunikacyjnej, semiotyka). Kategorie językowe stanowią filtr, przez jaki grupa społeczna postrzega rzeczy i ich stany³.

A zatem nadawca, jak i odbiorca uczestniczą w określonej sytuacji interakcyjnej. Jest to układ uwarunkowań czasowych i przestrzennych, w których nadawca i odbiorca odgrywają role społeczne i realizują przez przekaz językowy swoje intencje. Istotnymi komponentami sytuacji interakcyjnej są: miejsce i czas rozmowy, a także temat. W niniejszym artykule podejmujemy próbę zbadania interakcji tych aspektów życia społecznego (takich jak normy kulturowe, oczekiwania oraz kontekst językowy), które dotyczą plotkowania. Przyjrzyjmy się zależnościom, w jakie wchodzi te komponenty w przypadku plotkowania.

Znaczenie słowa „plotka”

Słownik języka polskiego PWN⁴ podaje, że plotka to niesprawdzona lub kłamliwa wiadomość powtarzana z ust do ust, najczęściej szkodząca czyjejs opinii. Przysłuchując się rozmowom użytkowników języka, czasem można usłyszeć zdania: *Umówiliśmy się na plotki*⁵. W takim ujęciu plotka, a raczej plotki to potoczne ujęcie luźnej rozmowy towarzyskiej. Etymologicznie słowo *plotka* (*gossip*) ma swój angielski rodowód, wywodzi się ze staroangielskiego *godsibb*, co dawniej znaczyło „opiekun(ka)” i określało przyjaciela rodziny. Dopiero od XVI wieku używano tego słowa w znaczeniu „plotkarka”. Negatywne zabarwienie tego znaczenia najpewniej ma związek z obyczajowością, gdzie tak zwani przyjaciele rodziny, bywając w innych domach, wymieniali informacje (często nieprawdziwe) o swoich znajomych⁶. Natomiast polskie słowo *plotka* pochodzi od czasownika „pleść”, „plotę” i już od XV wieku oznaczało „mówić bez zastanowienia, gadać, paplać”⁷. *Plotkowanie* jest też

³ Zob. *ibidem*, s. 30-31.

⁴ L. Drabik, A. Kubiak-Sokół, E. Sobol, *Słownik języka polskiego PWN*, [w:] <https://sjp.pwn.pl/szukaj/plotka.html> (dostęp 12.05.2019).

⁵ Przykłady wypowiedzi skonstruowanych przez badanych opatrujemy kursywą.

⁶ Zob. K. Thiele-Dohrmann, *Psychologia plotki*, tłum. i wstęp A. Krzemiński, Warszawa 1980, s. 26.

⁷ W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005.

definiowane jako: aktywność przyjemna sama w sobie, gadanie dla samego gadania; negatywne, złośliwe, płytkie obmawianie nieobecnych osób; wymiana oceniających informacji o nieobecnej osobie; proces wymiany informacji o nieobecnych osobach o zabarwieniu oceniającym, między bliskimi sobie osobami.

W naszych badaniach podjęliśmy próbę odpowiedzi na pytanie, jaką funkcję współcześnie pełni plotka i plotkowanie.

Ustalenia metodologiczne

Cel badania dotyczył określenia, jak dzisiaj postrzegane jest pojęcie plotki, na jakie tematy plotkujemy i w jakim celu. Grupa badawcza liczyła 45 osób (25 kobiet, 20 mężczyzn) w przedziale wiekowym od 19 do 23 lat. Badanie zostało przeprowadzone z wykorzystaniem ankiety z otwartymi pytaniami ankietowymi, aby uzyskać różnorodne odpowiedzi respondentów i tym samym wyłowić odpowiedzi niestandardowe. Odpowiedzi uczestników badania zostały zorganizowane w następujące obszary: rozumienie pojęcia plotka; treść plotki; cele plotkowania; językowa konstrukcja plotki.

Analiza materiału językowego

Z danych wyekscerpowanych z wypowiedzi respondentów wyodrębniłyśmy trzy domeny dotyczące słowa plotka (Tab.1).

Plotka jako zafalszowana informacja na jakiś temat	Plotka jako luźna rozmowa towarzyska	Plotka jako informacja wpływająca na zmianę zachowania
<ul style="list-style-type: none"> • <i>falszywa informacja na temat osoby, rzeczy, sytuacji, którą się przekazuje innej osobie</i> • <i>mówienie nieprawdziwych informacji o kimś lub o czymś</i> • <i>zmyślona informacja o kimś, kogo nie lubimy</i> • <i>rozpowszechnienie danego tematu wśród dużej liczby osób dla rozgłosu</i> • <i>nieprawdziwa wiadomość o kimś lub o czymś</i> • <i>wymyślona informacja powstała na skutek zaspokojenia potrzeb społecznych osoby ją tworzącej</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>rozmowa na jakiś hottemat</i> • <i>niezobowiązujące pogaduchy</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>ukryta informacja o tym, co mogę w sobie zmienić</i> • <i>recepta na rozwiązanie problemów</i> • <i>rozmowa poprawiająca samopoczucie</i> • <i>gadanie dające poczucie wspólnoty</i>

<ul style="list-style-type: none"> • informacja, która nie zawsze zawiera prawdę odnośnie kogoś lub czegoś, mogąca prowadzić do oczerniania innych • mówienie nieprawdziwych rzeczy na jakiś temat. Ktoś coś usłyszy, dopowie coś od siebie i wychodzi plotka • nieprawdziwa informacja na jakiś temat, najczęściej stworzona w celu wzbudzenia zainteresowania lub obrażenia kogoś • informacje nie pochodzące od źródła, najczęściej wymyślone przez innych na dany temat • informacja przekazywana najczęściej podczas luźnej rozmowy i rozprzestrzeniająca się coraz dalej, zazwyczaj nieprawdziwa • rozprowadanie fałszywych faktów na temat danej osoby • rozprzestrzeganie informacji, która może być nieprawdziwa • nieprawdziwa informacja • forma opowieści puszczanej w obieg, wielokrotnie powielanej, niekoniecznie prawdziwej • mówienie nieprawdy na czyjś temat • obgadywanie kogoś, komentowanie jego ubioru • zmyślane informacje • pogłoska 		
30 osób	10 osób	5 osób

Tab.1: Domeny znaczeniowe słowa „plotka”. Źródło: opracowanie własne.

Jak widać, dominuje pogląd, że plotka głównie jest postrzegana w kategorii nieprawdziwej, a nawet szkodzącej innym informacji. Takie ujęcie plotki koresponduje z wnioskiem Ewy Błachowicz-Wolny⁸. Plotkowanie jest

⁸ Zob. E. Błachowicz-Wolny, *Plotka albo poczta pantoflowa jako ulubiona forma komunikacji międzyludzkiej*, „Poradnik Językowy” 1995, nr 2, s. 40.

w dużej mierze produktem fantazji snutej z wątych poszlak, dowolnie rozbudowywanych w ogólniejszą pozorną informację. Czasami wyróżnik definicyjny plotki traci siłę perlokucyjną, czyli zamiarem plotkującego nie jest wpływanie na zmianę postawy, oceny, opinii o osobach będących tematem plotek, a plotka nie powstaje ze złośliwych intencji. Wymiana uwag z kolegami w miejscu pracy, rozmowa z sąsiadami na klatce schodowej, dialog studentów przy kawowym stoliku, najpierw stanowi próbę przyjaznego gestu w stosunku do drugiej osoby, podtrzymania wspólnoty, spędzenia czasu. W tym ujęciu należy też plotkowanie odróżnić od pogłoski. Plotka różni się od pogłoski treścią – plotka dotyczy zawsze ludzi, natomiast pogłoska dotyczy raczej zdarzeń. Pogłoska i plotka różnią się również wiarygodnością. Pogłoska, w przeciwieństwie do plotki, zazwyczaj jest prawdziwa. Plotkowanie jest zachowaniem postrzeganym negatywnie, jednak bardzo powszechnym, badania wykazują, że 70% prywatnych konwersacji poświęconych jest plotkowaniu⁹. Ewa Błachowicz-Wolny podaje, że plotka dotyczy spraw osobistych innych ludzi, pogłoska natomiast – spraw większej doniosłości, bardziej ogólnych. Jednak podstawą obu form komunikacji jest niewątpliwie to, że zawierają wieloznaczną treść, nadającą się do dowolnej interpretacji w zależności od potrzeb czy też specjalnych umiejętności nadawcy¹⁰.

Funkcje plotki

Zgodnie z teorią interakcji językowej każda wypowiedź realizuje intencje mówiącego. Są one obligatoryjnym składnikiem jej znaczenia¹¹. Skuteczność przekazu intencji objaśnia mechanizm negocjacji interakcyjnej. Tylko negocjacja pozwala przypisać obiektowi przybliżone, bo uzgodnione przez uczestników interakcji znaczenie. Budowane jest ono w rozmowie za każdym razem od nowa. Chodzi tu o formuły eksplikacyjne i sposoby wyrażenia intencji. Intencje nadawcy da się pomieścić w dwu podstawowych ramach interpretacyjnych – afektywnej typu: „Czuję” oraz wolicjonarnej: „Chcę spowodować”. W afektywnej nadawca ujawnia swoje uczucia, w wolicjonarnej nadawca przekazuje swoją wolę poprzez informowanie o stanach rzeczy poza nadawcą, wyrażanie własnego sądu i proponowane działania. W sytuacji plotkowania mamy do czynienia zarówno z ramą afektywną, jak i wolicjonarną. Informowanie w procesie rozpowszechniania plotki odbywa się według schematu: „Chcę spowodować, żebyś wiedział, że S jest P”. Tu mamy wypowiedzi, w których nadawca oznajmia, natomiast odbiorca komunikatu

⁹ Zob. K. Thiele-Dohrmann, op. cit., s. 26.

¹⁰ Zob. E. Błachowicz-Wolny, op. cit., s. 36.

¹¹ Zob. S. Grabias, op. cit., s. 19-44.

zaprzecza zasłyszany treśćmi bądź potwierdza zasłyszane treści, prosi o uzupełnienie informacji lub rozstrzyga alternatywy. Pojawiają się więc następujące akty mowy – oznajmienia, przeczenia, potwierdzenia, pytania. Modalność w sytuacji komunikacyjnej plotki realizuje się poprzez wypowiedź nadawcy, zawiera komponent realności sądu. Realność ta wyrażana jest poprzez pewność sądu (*Jestem przekonany, Ja ci to mówię*), wątpliwość (*Ciekawe, czy...*), nieokreśloność modalną (*Nie wiem; albo albo*). Działanie w badanym procesie komunikacyjnym, dotyczącym aktu plotkowania, może dotyczyć sytuacji, w której nadawca, oceniając realne możliwości odbiorcy, chce, aby podjął on określone działanie. Tu mamy np. rady, propozycje wspólnego działania, obietnice, prośby, groźby, żądania. Obligatoryjnym komponentem każdej wypowiedzi są emocje. Przejawiają się bez woli nadawcy. Jawią się jako oznaki (indeksy stanów emocjonalnych), czyli zachowania reaktywne, ale mogą też być świadomie projektowane w interakcji poprzez wyrażanie stanów emocjonalnych w wypowiedziach typu „*A to zły człowiek*” lub komunikowaniu o stanach emocjonalnych za pomocą nazw emocji np. „*To mnie zachwyca*”. Analiza materiału językowego plotki podkreśla zdecydowanie jej charakter pragmatyczny (Tab. 2). Plotkujemy przede wszystkim, aby: kogoś oczernić, nakłonić do zmiany zdania, poinformować o kimś lub o czymś, wypełnić wolny czas, poprawić swoje samopoczucie.

Oczernienie kogoś lub cze- goś/ nakłania- nie do zmiany zdania	Poinformowa- nie o kimś lub o czymś; zdobywanie informacji	Forma spędza- nia czasu	Dla polepsze- nia samopo- czucia	Aby podtrzy- mać rozmowę
<ul style="list-style-type: none"> • żeby rozniosło się wśród innych ludzi • żeby zrobić komuś na złość • żeby kogoś oczernić, ponieważ go nie lubimy • aby wywołać zamęt • aby kogoś oczernić 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>jest to temat rozmowy</i> • <i>aby zdobyć więcej informacji na interesu- jący nas temat</i> • <i>slucham plo- tek, żeby mieć informacje.</i> • żeby przekazać informacje • <i>aby podtrzy- mać rozmowę...</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>dla zajęcia czasu</i> • żeby podtrzymać kontakt ze znajomymi • żeby się czymś zająć • <i>zabić nudę</i> • <i>dla rozrywki</i> • <i>z nudów</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • żeby odwrócić uwagę od swoich problemów • <i>aby odwrócić uwagę od siebie kosztem drugiej osoby</i> • żeby się owartościować • <i>dla rozgłosu</i> • <i>dla uwagi</i> • <i>dla podnie- sienia własnej wartości</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>żeby pod- trzymać kontakt ze znajomymi</i> • żeby nawiązać z kimś kontakt

<ul style="list-style-type: none"> • <i>aby kogoś zniechęcić do obgadywanej osoby aby ktoś zmienił zdanie o danej osobie</i> • <i>aby oczernić kogo</i> • <i>żeby oczernić innych</i> • <i>z uwagi na zawiść do innej osoby</i> • <i>żeby komuś zaszkodzić</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>aby być na równi z innymi uczestnikami rozmowy</i> • <i>w celu podzielenia się informacjami</i> • <i>w celu ubarwienia wypowiedzi</i> • <i>aby ubarwić sobie życie oraz innym</i> • <i>aby rozładować swoją ekscytację z posiadania jakiejś niejawnej informacji</i> • <i>w celu znalezienia wspólnego tematu do rozmowy</i> 		<ul style="list-style-type: none"> • <i>aby zwrócić uwagę na cudze porażki i poczuć się lepiej</i> 	
11	11	7	14	2

Tab. 2: Funkcje plotki. Źródło: opracowanie własne.

A więc cele plotki są różnorodne. Poczynając od kwestii informacyjnych przez złośliwe pomówienia. Ale też do najważniejszych motywów plotki należy ciekawość o życiu innych ludzi. Ewa Błachowicz-Wolny w zależności od intencji nadawcy wyróżnia plotkę sensacyjną (pogoń za zrobieniem wrażenia, opisaniem jakiejś nowinki), supozycyjną, opartą na domysłach plotkarza, plotkę niespodziankę – opowieść o jakimś zdarzeniu, którego świadkiem był nadawca plotki oraz plotkę gadzinówkę – w której bohater plotki poddany jest krzywdzącym opiniom. Pomimo swej negatywnej reputacji, plotkowanie pełni wiele pozytywnych funkcji, do których zalicza się – funkcję wpływu społecznego, funkcję informacyjną, funkcję podtrzymywania więzi, fatyczną oraz funkcję rozrywkową¹². Funkcja wpływu wiąże się głównie z używaniem plotki do kontrolowania zachowań niezgodnych z normami przyjętymi w danej grupie społecznej lub kulturze. Osoba, która zachowuje się w sposób niezgodny z oczekiwaniami społecznymi, jest „ukarana” przez otoczenie

¹² Zob. E. Błachowicz-Wolny, op. cit., s. 39.

oplotkowaniem¹³. Plotka jest więc wymianą informacji, która służy kontroli tych, którzy działają wbrew regułom i przeciwko interesowi grupy („*Tomek doniósł na Mirka*”/ „*Mężu, nie opowiadaj w pracy o kolegach, lepiej powiedz mnie, nikomu nie powiem. Możesz mieć przykrości.*”/ „*Tata, a wiesz, że Jurek siedzi przy kompie, a nie czyta ?*”). W tym znaczeniu wymiana informacji o osobach jest również pewną formą poszukiwania i przekazywania referencji. Wypytywanie znajomych o przeszłe związki partnera, wyniki ucznia, czy dzwonienie do firm po nieformalne opinie o zatrudnianym pracowniku są formami plotkowania, które mogą uchronić przed podjęciem błędnych decyzji („*Czy na tej osobie można polegać? Raczej tak, ale woli działać samodzielnie*”). Jako informacja plotka jest dobrem, które osoba rozpowszechnia wśród członków grupy tak, aby podnieść swój status towarzyski. Osoba rozpoczynająca plotkowanie, jak i ta, która wnosi nowe informacje, ma szansę na poprawę swojej pozycji w grupie. Poza tym ocenianie innych jest pośrednio informacją (sprawieniem wrażenia), że osoba, która ocenia, zna się na normach grupowych i ma „moralne” prawo oceniać innych („*Lata co niedzielę do kościoła, a bije psa na spacerze*”). Plotkowanie jest formą umacniania więzi poprzez przypominanie i upewnianie się uczestników, co do norm, które grupa ustaliła, posiadanie wspólnych norm jest bowiem jednym z wyznaczników spójności grupowej. Plotkowanie stwarza okazję do przypomnienia i potwierdzenia, że uczestnicy nadal podporządkowują się tym normom. Plotkowanie jest czynnością intymną i sekretną, dzieje się wśród osób, które darzą się zaufaniem – stąd osoba, z którą inicjator chce plotkować, ma poczucie przynależności do grupy. Plotkowanie może też być wykorzystywane jako strategia rywalizacji do niszczenia reputacji konkurentów. Jest również jednym z przejawów agresji pośredniej, czyli agresji nie wprost, służącej zniszczeniu dobrostanu psychicznego oraz relacji interpersonalnych jednostki i opiera się na stereotypach („*To żydowskie nasienie, umie mnożyć kasę*”)¹⁴. Rozchodząca się plotka w swojej początkowej fazie może być informacją nie do końca nieprawdziwą – może na przykład opierać się na faktach, do których dołączona jest nadinterpretacja („*Kupił nowy wóz. Ciekawe, skąd ma na to pieniądze?*”). W trakcie rozchodzenia się informacji w danej społeczności jest ona także podatna na mutacje, co powoduje, że w efekcie końcowym rozchodzi się nie tyle prawdziwa informacja, co plotka, która jest chwytliwym memem („*Robi machlojki, przecież uczciwą pracą się nie dorobił*”, „*Ma parcie na szkło*”, „*Wspina się po szczeblach kariery, to rodzinne*”, „*Z zawodu jest dyrektorem*”). Często również w postaci makroplotki pojawiają się

¹³ Zob. E. Aronson, *Człowiek istota społeczna*, tłum. J. Radzicki, Warszawa 2012, s. 367.

¹⁴ M. Baran-Łaszkiwicz, *Plotki o Żydach w kontekście ludowego stereotypu*, [w:] *Plotka i kłamstwo w języku i kulturze*, red. M. Baran-Łaszkiwicz, S. Niebrzegowska-Bartmińska, S. Wasiuta, Lublin 2010, s. 99-112.

tak zwane legendy miejskie, które niewiele mają wspólnego z rzeczywistością („*To znany poeta. Wygląda jak dziad, a ma duży majątek*”/ „*Pije, bo odeszła od niego żona*”). Badania wskazują, że około dwóch trzecich czasu poświęcanego na rozmowę to tematy towarzyskie, głównie plotki.

Językowa konstrukcja plotki

Jak twierdzi Umberto Eco, „posługiwanie się konwencjami komunikowania opiera się na istnieniu pewnej *koiné*. Kod (jako *langue*), wraz ze wszystkimi swoimi możliwościami pozwalającymi na tworzenie przekazów, które odbiorcy mogą odkodować, zakłada istnienie pewnej wspólnoty”¹⁵. Każda interpretacja zdarzeń interakcyjnych dokonuje się w umyśle poprzez język. Natomiast realizacja intencji w procesie przekazu wiedzy może przyjmować postać wypowiedzi werbalnej lub wypowiedzi niewerbalnej (np. gestowej lub mimicznej)¹⁶. Im bardziej zachowania interakcyjne realizują się według scenariusza zachowań stereotypowych, budowanych zgodnie z powszechnie uznanymi wzorcami, tym bardziej są one skuteczne. Analizy dyskursu wskazują, że uczestnicy stosują wiele strategii zabezpieczających ich przez wizerunkiem plotkarza, zanim przejdą do oceny nieobecnej osoby (Tab. 3).

Pytanie	Nastawienie na sensację	Jako zabezpieczenie	Konstrukcja bezosobowa
Ej, słyszałaś... A wiecie, że... Wiesz, czego ostatnio się dowiedziałam... Idziemy na kawicję poplotkować? Chcesz usłyszeć porcję świeżych ploteczek?	Mam newsa! Podobno... Nie uwierzysz! Mówiłam ci, że... Muszę ci coś powiedzieć! Zaraz ci coś powiem! Słuchaj, muszę ci coś powiedzieć.. A przy okazji, powiem ci...	Nie to, że plotkuję... Żeby nie było, to wiem od Bartka... Przeczytałam w Internecie... Ostatnio koleżanka wspomniała, ale nie wiem, czy to prawda Opowiem ci coś, ale obiecaj, że nikomu nie powiesz... Głównie nie interesuje mnie to, ale nie daje spokoju... Tylko nie mów nikomu, bo tylko tobie mówię...	Powiedziano mi... Sugerowano... Pojawiła się sugestia, że... Ujawniono dane... Wiadomo, że... Trzeba się przyrzec...

¹⁵ U. Eco, *Apokaliptycy i dostosowani*, tłum. P. Salwa, Warszawa 2010, s. 237.

¹⁶ Zob. S. Grabias, op. cit., s. 21.

<p>A słyszałaś, że... Wiedziałaś o tym? A słyszałeś/ a wiedziałeś? Wiesz, co zrobiła? Wiesz co? Powiedzieć ci coś?</p>	<p>Mimochodem, to on/ona... Bo on/ona nie miała...! Ty, słuchaj! Doszły mnie słuchy... Nie uwierzysz, coś usłyszałem... Nie uwierzysz, co się ostatnio stało...</p>	<p>Wiesz tak słyszałam, ale nie jestem pewna... To jest tylko między nami Nie oceniam ani nie osądzam, po prostu udzielałam informacji Powie ci cos, ale nie mów nikomu Zwykle nie interesuję mnie takie rzeczy, ale to przykuło moją uwagę Ale uprzedzam, to nie jest pewna informacja jak coś... To tylko moja ocena Tak ja widzę... Tak uważam.../ według mnie, to... Nie jestem pewny, czy to prawda... Zaznaczam, że to , co mówię, jest poufne... Tak słyszałam, ale nie jestem pewna... Tak Ci mówię w tajemnicy...</p>	
10	10	20	5

Tab. 3. Przykłady językowych strategii zabezpieczających przed mianem plotkarza.
Źródło: opracowanie własne.

Przekaz wiedzy o sobie i o świecie jest realizacją intencji nadawców, a jego skuteczność wymaga znajomości wzorców interakcyjnych zwyczajowo przypisanych sytuacjom społecznym oraz umiejętności realizacji tych wzorców w zachowaniach werbalnych. Wytypowane powyżej strategie, zabezpieczające nadawcę plotki przed mianem plotkarza, wskazują na postrzeganie plotkowania raczej jako aktywności zabarwionej negatywnie. Świadczą o tym również kolokacje słowa plotka nakreślone przez badanych: *plotka*

krąży/ rozchodzi się/ plotki się rozsiewa/ rozpuszcza/ plotki się sprawdziły/ potwierdziły/ plotki się zrodziły/ zrodziła się plotka/ jak niesie plotka.../ jak głosi plotka.../ to tylko plotka/ doszły mnie plotki/ oraz przysłowia: „Plotka wyleci wróblem, a wraca wołem”, „W każdej plotce jest ziarno prawdy”. Plotka może być: bzdurna, kłamliwa, rodzinna, wyszana z palca, złośliwa, okropna, obrzydliwa. Plotkę można opowiadać, powtarzać, roznosić, rozpuszczać, puszczać w kurs, rozsiewać, szerzyć, zmyślić, można także narobić plotek. Plotkując, mówi się najczęściej bez ogródek, bez osłonek, można wygadywać niestworzone rzeczy, wymyślać niestworzone historie, rozgadywać dziwy, opowiadać bajki. Takie gadanie zwykło się określać jako czcze, próżne, puste, bałamutne, babskie¹⁷. Respondenci określili również plotkę jako: fałszywą informację, farmazon, bajkę, rozmowę, rozmówki, pogaduchy, informację, wiadomość, pomówienie, naciągniętą prawdę, sensację, pogłoskę, famę, ułudę, obgadywanie, wymysł, nieprawdę, news, bzdurę, bujdę. Ujawnione przez respondentów strategie, zabezpieczające przed mianem plotkarza, wynikają z wyrzutów sumienia i przekonania, że obmawianie kogoś jest niewłaściwe. Rozpowszechnionym zwyczajem jest wypowiadanie tych treści w formie bezosobowej, przez tworzenie pozorów obiektywności i niedopuszczanie innej oceny, innego przekonania lub sądu na dany temat. Mówi się wtedy, że „coś jest takie jak...”. Znacznie trudniej jest powiedzieć: „wydaje mi się, że...”, „przypuszczam, że...”, „sądzę, że...”, „oceniłam to negatywnie, bo...” – takie stwierdzenie dopuszcza inną interpretację wydarzeń, sytuacji, a jednocześnie wskazuje wyraźnie na osobę, która wypowiada się na określony temat¹⁸.

Plotka posługuje się więc niedomówieniami, aluzją i informacją częściową. Istniejące luki uzupełnia fantazja odbiorcy. Dla przykładu:

– *Zosiu, widziałam twojego męża z tą ładną brunetką.* (Przekaz ukryty: mąż spotyka się z inną kobietą).

– *Słyszałem o masowych zwolnieniach pracowników, którzy mają słabe wyniki w handlu.* (Przekaz ukryty: przygotuj się na zwolnienie z pracy).

– *No niech mi pani powie, jeździ pani na wczasy za te swoje książki? Bo słyszałam na mieście, że są słabe.* (Przekaz ukryty: zazdrość o dokonania innych).

– *Michał dzisiaj w pracy dwa razy poprosił mnie o pomoc. Odrywa mnie od zadania.* (Przekaz ukryty: Michał nie radzi sobie w pracy, a ja tak, jestem lepszy od niego).

Niekonkretne informacje narażają sens plotki na niebezpieczeństwo złego zrozumienia. Plotki mają więc wieloznaczną treść. Jest ona zwykle rozpowszechniana innym pod warunkiem dochowania tajemnicy. Plotka ma

¹⁷ Zob. E. Błachowicz-Wolny, op. cit., s. 36.

¹⁸ Zob. ibidem, s. 37.

na ogół trudną do prześledzenia genezę, ale rozrasta się według określonego schematu – każdy odbiorca informacji, każdy słuchacz, dodaje zwykle coś od siebie, pomija, przekręca i puszcza plotkę dalej¹⁹. Słuchacz potwierdza odbiór informacji w formie różnego rodzaju replik fatycznych, wśród których możemy wyróżnić repliki: afirmatywne, ekspresywne, sentencje, powtórzenia („*Na pewno*”, *Tak tak*, *Fortuna kołem się toczy*)²⁰.

Podsumowanie

Plotka to akt dwóch lub więcej osób, dokonujących oceny komentarzy najczęściej o osobie, która nie jest obecna w danej sytuacji. Plotki, wbrew stereotypowi, że plotkują głównie kobiety²¹, dotyczą obu płci, powstają w każdym miejscu i czasie. Treść plotek opiera się na wiedzy użytkowników języka i jest wynikiem ich różnorodnego uczestnictwa w życiu społecznym. Im doświadczenia rozmówców są bardziej do siebie zbliżone, tym bardziej skuteczne będą interakcje, a poprzez plotki spójność grupy będzie wzrastać. Tematy do rozmów można uporządkować zgodnie z propozycją Krystyny Pisarkowej: autobiografia, dom, praca, nauka, usługi, życie kulturalne, ideologia. Jeżeli natomiast plotkowanie utożsamimy z obmawianiem, element autobiografii znajdzie się na ostatnim miejscu poruszanych tematów²². Warto jednak dodać, że najczęściej poruszane kręgi tematyczne plotek to: *finanse, kobiety, polityka, sport, wygląd, sąsiedzi, to, że ktoś kupił coś drogiego np. samochód, życie prywatne innych osób, ich dokonania, życie celebrytów, sprawy śmieszne, zabawne, tematy miłosne, byli partnerzy, osoby, które się wybiły, tematy kontrowersyjne, sensacyjne*.

Z różnorodnością tematów związane są także rozmaite miejsca spotkań. Uczestnicy badania wskazali na: *miejsca odosobnione, szkolną łazienkę, kawiarnie, puby, imprezy, kościół, plotkuje się na zakupach, na spotkaniach ze znajomymi, tam, gdzie można spotkać jak najwięcej znajomych (autobus, szkoła, uczelnia), w szkole, pracy, podczas spotkań nieformalnych, wszędzie tam, gdzie spotykamy się z innymi ludźmi, przez telefon, na kawie/ piwie, w Internecie*.

Proces interakcji w przypadku plotki wymaga od uczestników umiejętności docierania do subiektywnej wiedzy rozmówców, jak i posługiwania się wiedzą uspołecznioną, a reguły odzwierciedlania tych dwóch typów wiedzy w rozmowach wiążą się z nieoficjalnym spotkaniem towarzyskim, opierają

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

²¹ K. Thiele-Dohrmann, op. cit., s. 25.

²² Zob. K. Pisarkowa, *Zdanie mówione a rola kontekstu*, [w:] *Studia nad składnią polszczyzny mówionej*, red. T. Skubalanka, Wrocław 1978, s. 7–20.

się na bezpośrednim kontakcie twarzą w twarz lub pośrednictwie mediów społecznościowych oraz wykorzystują coraz bardziej, aktualny czas interakcji. Obszar rozmów wynika z subiektywności doznań i niepowtarzalnych w skali społecznej przeżyć emocjonalnych. Kanał przekazu to najczęściej kanał słuchowy i tekst mówiony oraz kanał wzrokowy i tekst czytany (wiadomości, komentarze, posty w mediach społecznościowych, rzadziej sms).

Nowym zjawiskiem wartym analizy socjolingwistycznej jest pojawienie się tak zwanej cyberplotki. To cyberaktywność wpływa na grupę społeczną, w której występuje, i może promować lub utrudniać relacje interpersonalne. Badania naukowe, oceniające naturę tego nowego i interaktywnego zachowania w wirtualnym świecie, są ograniczone. Niektóre badania dotyczące tradycyjnych plotek zidentyfikowały je jako niezobowiązującą rozmowę „o wszystkim i o niczym, ale też nieodłączny i definiujący element pośredniej agresji relacyjnej lub informacji, która zawiera pozytywne komentarze o kims”²³. Era Internetu nadała plotce zupełnie nowy wymiar²⁴. W sieci pojawiły się dziesiątki serwisów plotkarskich, o względy których zabiegają gwiazdy i celebryci, plotka stała się bowiem narzędziem marketingowym. Zjawiska te wymagają dokładniejszej eksplikacji i pogłębionej analizy, choćby ze względu na różnice pomiędzy plotką, cyberplotką i cyberagresją.

Przez plotkę rozumie się powszechnie obmawianie osób nieobecnych, niepotrzebne rozgłaszanie nowin z życia prywatnego innych ludzi. Ale też większość codziennych rozmów to plotkowanie, gadanina, powtarzanie pewnych informacji i subiektywnych opinii o innych ludziach²⁵. Dzięki plotkom możemy tworzyć i badać schemat grup społecznych, poznawać ich zasady i egzekwować normy społeczne. Plotki mają kluczowe znaczenie w przekazywaniu różnorodnych informacji, tych negatywnych, jak i pozytywnych. Rozmawianie o innych sprawia, że czujemy przynależność do pewnej wspólnoty, jest to więc cenna umiejętność społeczna, która służy zrozumieniu ludzkiej natury, ale też ułatwia osiągnięcie wyznaczonego celu, gdy inne metody zawodą. Trzeba jednak podkreślić, że w większości przypadków plotki są tworzone celowo, by zniszczyć czyjś prestiż i dobry wizerunek. Zasadniczą cechą plotki są jej ukryte intencje.

²³ E. Wronka, *Żywotność plotki w Internecie*, [w:] *Plotka i kłamstwo...*, op. cit., s. 71–91. Zob. T. Chodowiec, *Autokreacja w blogu jako strategia komunikacyjna i zjawisko językowe*, [w:] *Plotka i kłamstwo...* op. cit., s. 151–168.

²⁴ Zob. K. Miłkowska-Samul, *Nowe oblicze plotki - plotka w Internecie*, „Poradnik Językowy” 2011, nr 4, s. 51–62.

²⁵ Zob. J. Hańderek, *Kultura wobec plotki – czyli o tym, że milczenie nie zawsze jest złem*, „Mêlée” 2008, s. 33–34, E. Błachowicz-Wolny, op. cit., s. 36–41.

Bibliografia

- Aronson E., *Człowiek istota społeczna*, tłum. J. Radzicki, Warszawa 2012.
- Awdziejew A., *Pragmatyczne podstawy interpretacji wypowiedzi*, Kraków 1987.
- Plotka i kłamstwo w języku i kulturze*, red. M. Baran-Łaszkiwicz, S. Niebrzegowska-Bartmińska, S. Wasiuta, Lublin 2010.
- Baran-Łaszkiwicz M., *Plotki o Żydach w kontekście ludowego stereotypu*, [w:] *Plotka i kłamstwo w języku i kulturze*, red. M. Baran-Łaszkiwicz, S. Niebrzegowska-Bartmińska, S. Wasiuta, Lublin 2010, s. 99-112.
- Błachowicz-Wolny E., *Plotka albo poczta pantoflowa jako ulubiona forma komunikacji międzyludzkiej*, „Poradnik Językowy” 1995, nr 2, s. 36-41.
- Boryś W., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005.
- Chodowiec T., *Autokreacja w blogu jako strategia komunikacyjna i zjawisko językowe*, [w:] *Plotka i kłamstwo w języku i kulturze*, red. M. Baran-Łaszkiwicz, S. Niebrzegowska-Bartmińska, S. Wasiuta, Lublin 2010, s. 151-168.
- Eco U., *Apokaliptycy i dostosowani*, tłum. P. Salwa, Warszawa 2010.
- Grabias S., *Interakcja językowa i jej uwarunkowania. Perspektywa lingwistyczna*, [w:] *Barriery i pomosty w komunikacji językowej Polaków*, red. J. Bartmiński, U. Majer-Baranowska, Lublin 2005, s. 19-44.
- Hańderek J., *Kultura wobec plotki – czyli o tym, że milczenie nie zawsze jest złotem*, „Mélée” 2008, s. 33-34.
- Jęczeń A., *Komunikacja na granicy prawdy, czyli o plotce w kulturze masowej*, „Acta Humana” 2011, nr 2, s. 109-121.
- Miłkowska-Samul K., *Nowe oblicze plotki – plotka w Internecie*, „Poradnik Językowy” 2011, nr 4, s. 51-62.
- Pisarkowa K., *Zdanie mówione a rola kontekstu*, [w:] *Studia nad składnią polszczyzny mówionej*, red. T. Skubalanka, Wrocław 1978, s. 7-20.
- Thiele-Dohrmann K., *Psychologia plotki*, tłum. i wstęp A. Krzemiński, Warszawa 1980.
- Wronka E., *Żywotność plotki w Internecie*, [w:] *Plotka i kłamstwo w języku i kulturze*, red. M. Baran-Łaszkiwicz, S. Niebrzegowska-Bartmińska, S. Wasiuta, Lublin 2010, s. 71-91.
- L. Drabik, A. Kubiak-Sokół, E. Sobol, *Słownik języka polskiego PWN*, [w:] <https://sjp.pwn.pl/szukaj/plotka.html> (dostęp 12. 05. 2019).